

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора, завідувача кафедри епідеміології Харківського національного медичного університету, Чумаченко Тетяни Олександрівни, на дисертаційну роботу Гречухи Євгенія Олеговича «Обґрунтування шляхів підвищення рівнів охоплення профілактичними щепленнями дітей з урахуванням клінічних, демографічних, організаційних та поведінкових факторів», яка подана до спеціалізованої вченої ради Національного університету охорони здоров'я імені Платона Лукича Шупика МОЗ України, що створена відповідно до наказу Національного університету охорони здоров'я імені Платона Лукича Шупика, для захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 228 «Педіатрія»

Актуальність обраної теми. Інфекційні хвороби ще донедавна забирали численні людські життя і завдавали непоправної шкоди не тільки здоров'ю, а й економіці суспільства. Але все змінилося після розробки методу вакцинації наприкінці 18 століття та імплементації Розширеної програми імунізації, прийнятої Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) у 1974 році. І зараз доведено, що вакцинопрофілактика є ключовим інструментом для досягнення епідемічного благополуччя та забезпечення безпеки населення, оскільки дозволяє суттєво зменшити поширеність та наслідки інфекцій, що контролюються імунопрофілактикою.

З 1974 року глобальне охоплення вакцинацією проти багатьох важливих інфекційних захворювань дитячого населення значно зросло. Ерадиковано натуральну віспу, поліомієліт майже ліквідовано, а успіх у боротьбі з кором робить цю інфекцію ще однією потенційною мішенню для ліквідації. За оцінками ВООЗ та ЮНІСЕФ за цей період імунізація врятувала щонайменше 154 млн життів, 95 % із них – діти до 5 років, що дорівнює приблизно 6 врятованим життям щохвилини протягом останніх 50 років. Завдяки існуючим технологіям, вдалося швидко розробити низку ефективних вакцин проти SARS-CoV-2 під час пандемії COVID-19, що, за розрахунками, дало змогу запобігти 19–20 млн смертей у світі лише за перший рік використання вакцин.

Досягнуті успіхи мали і побічні наслідки. Інфекційні захворювання більше не вважалися значною загрозою. Тому незважаючи на успіхи, приблизно 6,6 мільйонів дітей все ще помирають щороку, і близько половини цих смертей спричинені інфекціями, яким можна запобігти за допомогою вакцинації.

Вакцинація – це не тільки індивідуальний захист людини. Шляхом формування достатнього рівня популяційного або колективного імунітету створюються умови для обмеження циркуляції вірулентних штамів збудників та захисту вразливих груп населення, які залишаються невакцинованими з об'єктивних причин, наприклад, новонароджені діти, особи з імунодефіцитом тощо. В цих випадках популяційний імунітет грає роль

захисного щита. Тому досягнення необхідного рівня охоплення щепленнями є необхідною умовою формування епідемічного благополуччя населення.

Незважаючи на наявність ефективних вакцин багато країн стикаються з проблемами в досягненні необхідних рівнів охоплення щепленнями, оскільки в такому багатокомпонентному питанні не існує простих рішень. На додачу повномасштабна війна, розв'язана росією проти України, суттєво порушила роботу систем охорони здоров'я, у т.ч. у сфері надання послуг з імунопрофілактики.

Станом на початок 2025 року в Україні було зареєстровано понад 2000 атак на заклади охорони здоров'я, а за даними вітчизняних мультицентрових опитувань закладів було виявлено перебої у постачанні імунобіологічних препаратів, медикаментів, кадрові проблеми та проблеми з дотриманням «холодового ланцюга» (від відключень електроенергії до зіпсування холодильного обладнання внаслідок ворожих атак та вимушеного списання або навіть утилізації вакцин), а доступ до профілактичних послуг для населення знизився через безпекові причини. Це відбувається на фоні існуючого прошарку сприйнятливих серед дитячого населення до кору та поліо, який сформувався ще до початку війни через субоптимальні рівні охоплення щепленнями.

В таких умовах охоплення кожної дитини та дорослої особи щепленнями для формування популяційного імунітету грає додаткове значення з точки зору забезпечення функціонування системи охорони здоров'я без додаткових навантажень. Як ніколи важливим є забезпечення наявності вакцин, логістики, дотримання умов холодового ланцюга та створення нових підходів та можливостей для надання послуг, зокрема для охоплення вакцинацією пріоритетних груп. При цьому можуть бути застосовані різноманітні моделі на основі штучного інтелекту, що дає можливість прогнозування та розрахунку необхідних ресурсів для здійснення програм імунізації та підвищення їх ефективності в умовах невизначеності, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, в тому числі війни та загроз нових пандемій.

Існуючи сучасні виклики, дезінформація стосовно вакцинації, яка поширюється, в тому числі країною-агресором, впливають на прихильність до щеплень батьків/опікунів дітей, що підлягають щепленням, та медичних працівників, які надають послуги імунізації та впливають на прихильність батьків/опікунів. Тому вивчення ставлення медичних фахівців до питань вакцинації в цілому, виявлення прогалин та упереджень є дуже важливим і необхідним. Незважаючи на те, що останні міжнародні та національні дослідження підтверджують вищу довіру до вакцин та безпечності їх застосування серед професіоналів в медичній сфері, залишається невелика частка медичних працівників, які недостатньо обізнані у питаннях вакцинопрофілактики, що потребує розробки методів підвищення як обізнаності, так і прихильності медичних працівників до широкої вакцинації населення для створення популяційного імунітету,

захисту населення від інфекційних хвороб і забезпечення епідемічного благополуччя.

Таким чином, дисертаційне дослідження, проведене Гречухою Є.О., є актуальним та своєчасним. Робота має комплексний характер, охоплює значний обсяг матеріалу, вивчає різні групи населення та медичних фахівців, передбачає застосування стандартизованих методик збору даних та наводить нові результати та висновки.

Отже, дисертаційне дослідження Гречухи Є.О. «Обґрунтування шляхів підвищення рівнів охоплення профілактичними щепленнями дітей з урахуванням клінічних, демографічних, організаційних та поведінкових факторів», виконане під керівництвом професора Волохи А.П. та спрямоване на вивчення чинників, що впливають на організацію та проведення профілактичних щеплень, визначення шляхів підвищення рівня охоплення вакцинацією, є актуальним, як за своїм змістом, так і за часом свого проведення.

Результати оцінки наукового рівня дисертації та публікацій

Оцінка структури, змісту та форми дисертації. Здійснена оцінка структури, змісту та форми дисертаційного дослідження свідчить про його відповідність сучасним вимогам до наукових робіт. Обсяг дисертації разом з додатками складає 245 сторінок. Робота включає анотацію, вступ, огляд літератури, опис матеріалів і методів, п'ять розділів із результатами власних досліджень, їх аналіз, висновки, практичні рекомендації, 6 додатків. Бібліографія використаної наукової літератури налічує 237 джерел. Текст доповнено ілюстративним матеріалом для легкості сприйняття, а також 43 таблицями, які структурують подачу інформації, та 26 рисунками. Назва дисертації повністю відповідає її змісту.

Анотація є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційної роботи. Анотацію подано українською та англійською мовами.

У вступі наведено обґрунтування актуальності дисертаційної роботи, визначено мету і задачі наукових досліджень, методи дослідження, наукову новизну і практичне значення результатів роботи, особистий внесок здобувача, інформацію щодо апробації результатів дослідження.

Перший розділ містить п'ять підрозділів, у яких подано сучасні дані про значення щеплень, різні аспекти надання послуги в Україні, останні відомості щодо обґрунтування протипоказів, а також визначення та окреслення важкодоступних груп населення для отримання щеплень. Окремо розглянуто поведінкові та культурні бар'єри, які можуть впливати на прийняття рішення про вакцинацію, як серед медичних фахівців, так і населення. Автор обґрунтував наукові прогалини та необхідність проведення власного дослідження.

Другий розділ присвячено матеріалам та методам дослідження. Він містить опис дизайну дослідження, обраних методик, характеристики груп, критерії включення, а також підходи до аналізу графіків вакцинації,

як у ретроспективному, так і проспективному аспектах. Вибірki є достатніми для формування статистично значущих висновків. Обрані різні групи для проведення інтервенцій – серед них і внутрішньопереміщені особи, і мешканці сільських територій, що робить роботу релевантною для поточних викликів. Також здійснено аналіз даних на рівнях закладів охорони здоров'я.

Для забезпечення розв'язання поставлених задач, розроблено та представлено в розділі методи інтервенційних досліджень. Дотримано етичних вимог, зокрема проходження комісії з питань етики та чітко сформовано інформовану згоду, яка застосована в дослідженні.

У третьому розділі розглянуті питання щодо дотримання календаря щеплень дітьми. В рамках аналізу аспірантом запропоновано новий метод розрахунку показника відтермінування щеплень з урахуванням вітчизняних показів та композиції Календаря профілактичних щеплень. При цьому варто відмітити, що за результатами аналізу, лише 50 % дітей отримали щеплення своєчасно; при цьому 64,5 % осіб отримали всі дози згідно віку, та лише 21 % дітей отримували додаткові щеплення поза календарем. При порівнянні дітей різних вікових груп щодо своєчасності та відтермінованої вакцинації виявлено статистично значущу різницю між дітьми до 18 місяців та старшого віку. Дані мають практичне значення як для фахівців первинної ланки надання послуг, так і тих, хто приймає управлінські рішення.

Окремо варто відмітити побудовану аспірантом багаторівневу логістичну регресію (з визначенням ризиків відкладення щеплень) та застосування графіків виживаності щодо відкладення щеплень при зростанні віку дітей.

Четвертий розділ присвячений вивченню факторів що впливають на вагання щодо вакцинації серед батьків. Крім цього, відзначено довіру батьків до медичних фахівців, зокрема педіатрів і сімейних лікарів, що відповідає міжнародним трендам.

У п'ятому розділі, крім порівняння даних про вакцинацію, отриманих з двох систем обліку даних, здійснено оцінка рівнів охоплень щепленнями дітей у закладах охорони здоров'я, що обслуговують населення з сільської місцевості та жителів міста. З урахуванням поточної структури та особливостей надання послуг ланкою первинної медичної допомоги, такий розподіл є дуже умовним, однак вперше наводить інформацію щодо особливостей імунопрофілактики, характерних для закладів сільської місцевості.

Пропозиції та застосування на практиці шляхів підвищення рівнів охоплення щепленнями та обізнаності медичних фахівців наведені у **шостому розділі**. Так, досвід застосування SMS-нагадувань відтворюють міжнародні дані і вказують на перспективність підходу. Інформаційний вебсайт, розроблений за участі фахівців ВООЗ, дозволив охопити понад 260 тис. користувачів та поширити останні дані про щеплення, засновані на доказах. Додатково розглянуто національні та польські рекомендації щодо вакцинації дітей, які були вимушені покинути терени України через війну.

Сьомий розділ описує результати опитування медпрацівників. Виявлено, що середній та молодший медперсонал має нижчий рівень знань про імунопрофілактику, ніж лікарі, що обґрунтовує потребу у цільових програмах підготовки. Варто також відмітити, що робота підтверджує дані вітчизняних дослідників щодо довіри медичних фахівців до щеплень, але з урахуванням особливостей обраного дизайну та значної вибірки, розрахованої за допомогою EpiInfo (1029 респондентів), дозволяє екстраполювати отримані результати та робити висновки на рівні країни.

Розділ аналізу та узагальнення результатів роботи підсумовує основні результати дослідження та аналізує їх у порівнянні з даними наукової літератури.

Висновки дисертаційної роботи повністю відповідають поставленим завданням дослідження та сформульованій науково-прикладній задачі. У висновках представлені результати дослідження, його наукові положення, та рекомендації. Висновки та практичні рекомендації є обґрунтованими та логічно випливають із отриманих результатів дослідження.

Таким чином, дисертаційна робота вирізняється логічною структурою, повнотою викладення, ґрунтовним аналізом літератури та власних даних, використанням різних методів дослідження та практичною спрямованістю результатів.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Результати дисертаційного дослідження висвітлені в опублікованих дисертантом наукових роботах. Загалом станом на подання роботи за темою дисертації опубліковано 4 статті в періодичних наукових виданнях, які внесено до наукометричної бази Scopus (Q1, Q2 та Q4); 3 статті у наукових фахових виданнях України (категорія А/В). Додатково, аспірантом опубліковано 6 тез доповідей апробаційного характеру у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Основні положення дисертації викладались дисертантом на наукових форумах: 15th YES Meeting (12-15 вересня 2021, м. Порто, Португалія), конференції "Інтервенційна Епідеміологічна Служба 2024" (13-14 травня 2024 року в м. Київ), конференції молодих вчених «Актуальні питання сучасної медицини та фармації – 2025» (м. Запоріжжя, 15-16 травня 2025), науково-практичній конференції для молодих вчених «Young Science 6.0» (м. Київ, 15 травня 2025 року), науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інноваційні технології в охороні здоров'я: досвід сьогодення і перспективи застосування у клінічній та профілактичній медицині» (м. Київ, 28-29 травня 2025 р.), конгресі з міжнародною акредитацією Prime Pediatrics 2025, (м. Львів, 6-8 червня 2025 року).

Наукова новизна результатів проведених досліджень та їх наукова обґрунтованість

Наукова значимість дисертаційної роботи Гречухі Є.О. відображає поглиблений стан розвитку імунопрофілактики в умовах сучасних викликів. До положень дисертації, які містять наукову новизну, належать такі:

Виявлено, що відтерміноване проведення профілактичних щеплень частіше зустрічається серед дітей старшого віку та з супутніми захворюваннями.

Ідентифіковано провідні чинники пропусків вакцинації серед опікунів – побоювання щодо безпеки вакцин, несвоєчасні звернення до медичних закладів та відмови з боку медичних працівників.

Доведено вплив соціально-демографічних характеристик на рішення батьків про імунізацію дітей та визначено коло медичних спеціалістів, що користуються найбільшою довірою (педіатри та лікарі загальної практики).

Вперше здійснено зіставлення даних про щеплення з національної системи УкрВак та електронної системи охорони здоров'я.

Визначено ключові бар'єри у доступі до вакцинації серед внутрішньо переміщених осіб та жителів сільської місцевості.

Підтверджено результативність SMS-сповіщень та онлайн-платформи як дієвих засобів підвищення рівня обізнаності та попиту на щеплення.

Дослідження спирається на значний обсяг клінічних спостережень, а сформульовані автором наукові положення, висновки та практичні рекомендації мають належне наукове підґрунтя.

Оцінка рівня виконання поставленого наукового завдання та рівня оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Результати дисертаційної роботи, наукові положення і висновки досить повно і коректно обґрунтовані із застосуванням сучасних загальнонаукових принципів та належних та методологічно виправданих підходів.

Дослідження пройшло схвалення Комісії з питань біоетичної експертизи та етики наукових досліджень при Національному університеті охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика.

Основні положення дисертації характеризуються певною науковою новизною. Автор опрацював значний обсяг сучасних наукових досліджень, як вітчизняних, так і закордонних вчених, що підтверджується списком використаних джерел, їх кількісними та якісними характеристиками.

Усі отримані результати характеризуються високим ступенем достовірності, що забезпечує наукову надійність сформульованих у роботі положень.

За підсумками виконаної роботи автором сформовано висновки, які повністю відповідають завданням дослідження. Висновки та практичні рекомендації логічно впливають зі змісту дисертації та мають належне обґрунтування.

Враховуючи вищевикладене можна зробити висновок про всебічну обґрунтованість і достовірність, представлених у дисертаційній роботі наукових положень, висновків і рекомендацій

Практичне значення отриманих результатів.

На основі результатів проведеного дослідження здобувачем розроблено низку практичних рекомендацій, придатних для впровадження в систему охорони здоров'я. Серед них: 1) алгоритми комунікації для медичних працівників щодо вакцинації під час візитів батьків та опікунів до закладів охорони здоров'я; 2) запропонований підхід до оцінки своєчасності отримання профілактичних щеплень відповідно до термінів, визначених Національним календарем; 3) крім того, використання SMS-нагадувань запроваджено у роботі одного з обласних центрів контролю та профілактики хвороб, що підтверджено актом впровадження. Реалізація цих заходів у практиці охорони здоров'я сприятиме моніторингу та підвищенню рівня охоплення дитячого населення вакцинацією.

Теоретичні напрацювання дисертаційної роботи інтегровані в освітній процес на кафедр Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.

Дисертаційна робота пройшла перевірку щодо можливих порушень академічної доброчесності. Плагіату, самоцитувань, фабрикації та фальсифікації не було виявлено.

Зауваження та побажання до дисертаційної роботи

Суттєвих зауважень до дисертаційної роботи я не маю. В дисертації є окремі стилістичні та друкарські помилки, які не впливають на загальну характеристику роботи. Загалом дисертаційна робота заслуговує позитивної оцінки, викладена змістовно, конкретно і критично.

При рецензуванні дисертаційної роботи виникли наступні запитання, яких хотілося б торкнутися в плані дискусії:

1. У дисертаційній роботі зазначено, що для проведення систематичного огляду наукової літератури для опису важкодоступних груп для отримання щеплень були використані різні бази даних. Які саме бази даних застосовувалися? Які ключові слова використовувалися під час пошуку відповідних статей?

2. Після проведення крос-секційного опитування батьків було відмічено, що вони отримували негативну інформацію щодо вакцинації з мережі Інтернет. Чи досліджували Ви, з яких саме соціальних мереж

надходила ця негативна інформація? Чи були ці соціальні мережі пов'язані з країною-агресором?

3. Яким є індекс комплаєнсу щодо вакцинації серед досліджуваних медичних фахівців стосовно їх знань, практик та ставлення? Зокрема сімейних лікарів, педіатрів та медичних сестер?

4. Чи аналізували Ви показники рівня охоплення щепленнями серед важкодоступних груп населення? Наприклад, ромського населення в Закарпатській області, жителі якої увійшли до проведення фокус-інтерв'ю.

5. Результати одного з досліджень показали, що оформлення та підписання інформованої згоди подекуди виступало бар'єром для отримання послуги вакцинації. Чи вважаєте Ви доцільним запровадження в Україні практики презумпції згоди, коли письмова заява оформлюється лише у випадку відмови від проведення щеплень?

Висновок

Дисертаційне дослідження аспіранта Гречухи Євгенія Олеговича «Обґрунтування шляхів підвищення рівнів охоплення профілактичними щепленнями дітей з урахуванням клінічних, демографічних, організаційних та поведінкових факторів», подане на здобуття ступеня доктора філософії, є самостійно виконаною завершеною науковою роботою, що відзначається значною науковою новизною, а також має вагоме теоретичне та практичне значення.

Автору вдалося повністю реалізувати поставлену мету, вирішити всі завдання дослідження та сформулювати обґрунтовані висновки. Загальна оцінка роботи - позитивна.

У дисертації Гречухою Є.О. розроблено алгоритм комунікації для медичних працівників у процесі взаємодії з батьками та опікунами з питань вакцинації, запропоновано методичний підхід до оцінки своєчасності проведення профілактичних щеплень, а також доведено ефективність використання SMS-нагадувань для збільшення відвідувань закладів охорони здоров'я з метою вакцинації та впровадження освітньої платформи з імунізації для медичних фахівців.

Ключові результати дисертаційної роботи висвітлені у належній кількості наукових публікацій, що повністю відображають її зміст. За рівнем актуальності теми, методичним опрацюванням, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю отриманих результатів для галузі медицини робота відповідає вимогам п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а також чинним вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. (у редакції від 12.07.2019 р.).

Аспірант Гречуха Євгеній Олегович має необхідний рівень наукової підготовки і заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 228 «Педіатрія».

Офіційний опонент:

доктор медичних наук, завідувачка
кафедри епідеміології
Харківського національного
медичного університету,
професор

Чумаченко Т.О.

